

PETROL SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER

- Kaynak Savaşları ile Belirlenen Güncel ve Yapısal Eğilimler -

AĞUSTOS 2011

Araştırma Servisi

petrol-iş
Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası

PETROL SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER

DÜNYADA PETROL SEKTÖRÜ

Son yıllarda enerji kaynakları içerisinde petrolün giderek önemini kaybedeceği yönündeki tartışmalar ağırlık kazanmıştır. Alternatif enerji kaynaklarının varlığı ile petrol rezervlerinin hızla tükenmesi, bu iddianın dayanaklarını oluşturmaktadır. Ancak, gerek alternatif enerji kaynaklarının yeterince ekonomik hale gelmemiş olması gerek de yeni yatırımlarla birlikte yeni petrol rezervlerinin keşfedilmeye devam etmesi, petrolün bir stratejik ürün olarak öneminin azalmasını engellemektedir.

Petrol, 19. yüzyıldan itibaren ticari olarak kullanılmaya başlanmış ve önemli bir sermaye birikim kaynağı olmuştur. Daha önce temel enerji kaynağı kömür iken, petrol 20. yüzyıldan sonra temel stratejik ürün niteliği kazanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından ise uluslararası siyaseti belirleyen konuma gelmiştir.

Petrol ve doğal gaz, hem birincil enerji kaynağı hem de kolay vergilendirilebilen bir ürün olması nedeniyle ülkelerin ekonomik gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

Dünya Birincil Enerji Kaynakları Arzı									
	Düzy (Milyon varil petrol eşdeğeri/gün)				Talepte ortalama artış (%, yıllık)	Paylar (%)			
	2008	2010	2020	2030	2008-2030	2008	2010	2020	2030
Petrol	80,9	80,4	89,9	91,6	0,9	35,7	35,0	32,7	30,2
Kömür	64,8	66,2	80,1	92,1	1,6	28,6	28,8	29,2	28,5
Doğal Gaz	51,4	52,1	64,5	79,1	2,0	22,7	22,7	23,5	24,5
Nükleer	14,4	14,7	16,9	20,7	1,7	6,3	6,4	6,2	6,4
Hidrolik	5,5	5,8	7,3	9,0	2,3	2,4	2,5	2,7	2,8
Biyokütle	8,6	9,2	12,9	17,5	3,3	3,8	4,0	4,7	5,4
Diğer Yenilenebilir Kaynaklar	1,3	1,5	3,2	6,8	7,8	0,6	0,7	1,2	2,1
Toplam	226,8	229,9	274,8	322,9	1,6	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: OPEC, World Oil Outlook 2010

Dünya birincil enerji kaynakları arzı içerisinde, petrolün payı 2008 yılında % 35,7, 2010 yılında ise % 35 dolayında gerçekleşmiştir. OPEC'in baz senaryosuna göre, pet-

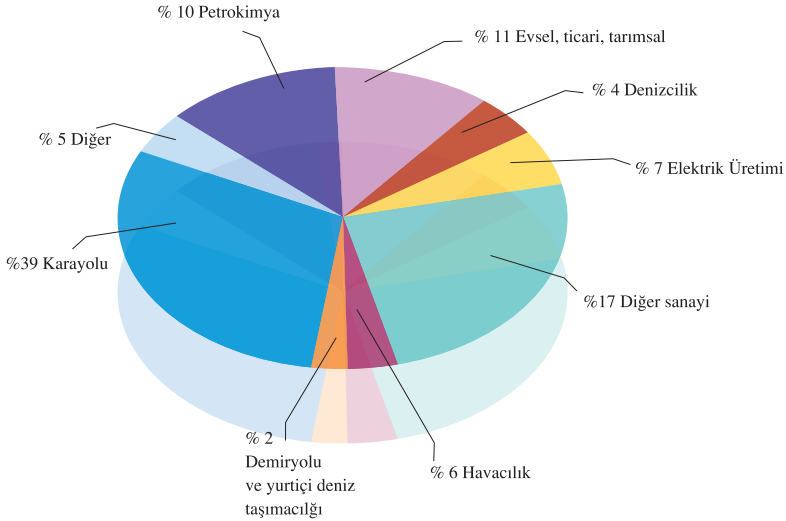
rolün arzı 2008-2030 yılları arasında yıllık % 0,9 oranında artacaktır. Bu yıllar arasında kömür ve doğal gaz gibi diğer enerji kaynaklarının üretim ve arzının, petrole göre daha fazla artması beklenmektedir.

Petrol üretimi ve arzının daha yavaş artması yıllar içerisinde bu enerji kaynağının toplam arz içerisindeki payının hafif şekilde düşmesine neden olacaktır. Ancak, bu düşmeye karşın enerji kaynakları içerisinde petrol, önümüzdeki on yıllarda da % 30 dolayındaki payı ile liderliğini sürdürecektir.

Biyokütle ve diğer yenilenebilir kaynakların yıllar içerisinde payının hızlı bir şekilde artacağı öngörülse bile dünya enerji talebinin karşılanmasında paylarının kısıtlı kalacağı düşünülmektedir.

Yeni enerji kaynaklarının devreye girmiş olmasına karşın petrolün ekonomik sektörler açısından önemini kaybetmemiş olması, başta ulaştırma olmak üzere birçok sektör açısından temel enerji girdisi olması ile ilgilidir. Birçok sektörün üretim teknolojisi, temel enerji ve ara girdi olarak petrol ve petrole dayalı ürünleri kullanmaktadır.

Petrol Talebinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: OPEC, World Oil Outlook 2010

Bugün tüketilen petrolün, % 39'u karayolu, % 6'sı havacılık, % 4'ü denizcilik ve % 2'si demiryolu ve yurtiçi deniz taşımacılığı olmak üzere toplam % 51'i ulaştırma sektöründe kullanılmaktadır.

Petrol tüketiminin % 10'u ise başlıca hammadde olarak rafineri ürünlerini kullanan petrokimya sektörü tarafından yapılmaktadır. Bilindiği gibi, petrokimya sanayinde üretilen polietilen, polipropilen, sentetik kauçuk, dodesil benzen, karbon siyahı, ftalik anhidrit gibi ürünler, plastik ürünler, sentetik elyaf, çözücüler, reçineler, lastik, deterjan, boya gibi çok çeşitli malların üretilmesinde hammadde olarak kullanılmaktadır.

Tüketimde, petrokimya sanayini ise diğer ekonomik sektörler % 17 pay ile izlemektedir.

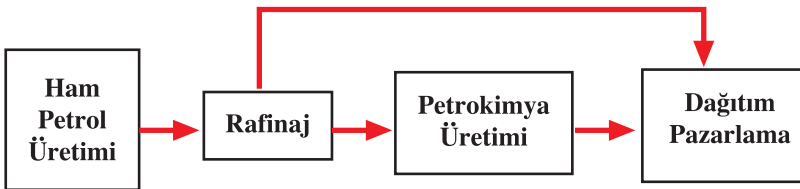
20. yüzyıl boyunca gelişmiş ülkeler ve kalkınma sürecini tamamlayan gelişmekte olan ülkelerin sanayi altyapısında temel enerji kaynağı olarak öne çıkan petrolün ekonomik önemi, bu ürünün emperyalist rekabette de önem kazanmasına yol açmıştır.

1960 yılında OPEC'in kurulmasıyla petrol, dünya ülkelerinin ulusal enerji politikalarında belirleyici bir araç haline gelmiştir. Bugün petrol ve yan ürünlerinin hayatımızın her alanında kritik bir öneme sahip olması, hızla gelişen ve birbirlerinin nüfuz alanına girmek isteyen emperyalist ülkeler açısından, "ulusal sorun" olarak görülmektedir.

Petrol Sektöründe Entegrasyon ve Kamu Ağırlığı

Dünya devletlerinin tümü, petrol sektörlerini güçlendirmek amacıyla, çoğunlukla kamu eliyle kurdukları petrol şirketlerini arama, sondaj, ham petrol üretimi, boru hatları ile taşıma, rafinaj, petrokimya, kimya, dağıtım, pazarlama, enerji ve hatta telekomünikasyon faaliyetlerini de içerecek biçimde dikey entegre bir yapıda oluşturmaktadır.

Petrol Sektöründe Dikey Entegrasyon

Bir üretim ve dağıtım zinciri olarak entegre bir şekilde örgütlenen petrol sektörünün temel özellikleri şunlardır:

- Sektörde verimlilik ve tasarruf geniş çaplı üretim ile yani ölçek ekonomisi yoluyla mümkündür.

- Sektörde faaliyetlerin sürekliliği ve rekabet koşulları açısından büyük yatırım ihtiyacı bulunmaktadır.

- Sektörün yüksek teknolojiye dayanan karmaşık üretim süreci, kalifiye işçi çalışma zorunluluğunu getirmektedir.

- Sektörün farklı faaliyet alanları bir diğerine bağımlı durumdadır.

- Sektörde etkili olmak isteyen şirketler bu nedenlerle faaliyetlerini dikey entegre bir şekilde örgütlemek zorundadırlar.

Bu özellikler, sektörde tekelleşmeye ve dev şirketlerin varlığına yol açmaktadır. Dünyanın piyasa değeri açısından en büyük şirketi, 2009 yılı verilerine göre, petrol

Dünyada Kamu Petrol Şirketleri						
Kuruluş yılı	Ülke	Şirket		Kuruluş yılı	Ülke	Şirket
1914	İngiltere	BP		1970	Libya	LNOC
1922	Arjantin	YPF		1971	Endonezya	Pertamina
1924	Fransa	CFP		1971	Nijerya	NNOC
1926	İtalya	Agip		1972	Norveç	Statoil
1938	Meksika	Pemex		1974	Katar	QGPC
1951	İran	NIOC		1974	Malezya	Petronas
1953	Brezilya	Petrobras		1975	Venezuela	PdVSA
1954	Türkiye	TPAO		1975	Vietnam	PetroVietnam
1956	Hindistan	ONGC		1975	Kanada	Petro-Canada
1960	Kuveyt	KNPC		1975	İngiltere	BNOC
1962	Suudi Arabistan	Petromin		1976	Angola	Sonangol
1965	Cezayir	Sonatrach		2002	Ekvator Ginesi	GE Petrol
1967	Irak	INOC		2006	Çad	SHT

Not: Bu listedeki şirketlerden BP, Margaret Thatcher hükümeti döneminde halka arz edilerek özelleştirilmiş, Norveç devlet şirketi Statoil'de ise devlet hisseleri azınlığa düşmüştür.

Kaynak: Petrol-İş

devi Exxon Mobil'dir (323 milyar \$). İlk 25'te ise PetroChina, Petrobras, BP, Shell, Chevron, BHP Billiton gibi petrol şirketleri yer almaktadır.

Gerek sektörün doğası gerek de temel enerji kaynağı petrolün stratejik bir ürün olması, sektörde "kamu ağırlığı" nı da gündeme getirmiştir. Özellikle 1950'li yıllardan sonra gelişmekte olan ülkelerde ulusal kalkınma stratejisinin bir parçası olarak ulusal petrol şirketleri kurulmuştur.

Ulusal petrol şirketimiz Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı da (TPAO) aynı dönemde, 1954 yılında kurulmuştur. Petrol sektöründe dünyada devlet şirketlerinin yükselişi devam etmektedir.

Dünyada halihazırda toplam rezervlerin % 80'inden çoğu ulusal petrol şirketleri tarafından kontrol edilmektedir. Dünyanın en büyük ilk 20 petrol şirketinin hisselerinin üçte ikisinden fazla bir bölümü yine kamuya ait ulusal petrol şirketlerinin elinde bulunmaktadır.

Emperyalist Politikalar Açısından Petrol

Son derece stratejik bir ürün olan petrolün en önemli enerji kaynağı ve buna bağlı olarak rekabetin temel unsuru olması, petrol kaynaklarının kontrol edilmesi çabalarını emperyalist politikaların ana eksenine haline getirmiştir.

Petrol başta olmak üzere enerji kaynaklarının kontrolü; enerjide arz güvenliğinin sağlanması ve bu kaynakların kullanımının sürekliliği (sürdürülebilirlik) açısından önemsenmektedir.

Reel sosyalizmin çözülmesinin ardından başta Hazar Havzası ve Orta Asya olmak üzere, enerji kaynakları açısından son derece zengin bir bölge, emperyalist paylaşım politikalarının konusu olmuş, bu coğrafyadaki kaynakların uluslararası piyasalara aktarılması için yeni enerji yolları ve boru hattı projeleri gündeme gelmiştir.

Dolayısıyla son 20 yılda yalnızca Hazar Havzası ve Orta Asya'dan başlamak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya uzanan bölgede enerji kaynaklarının paylaşımı ve bu kaynaklar üzerindeki hakimiyet mücadelesi yeni bir evreye girmiştir.

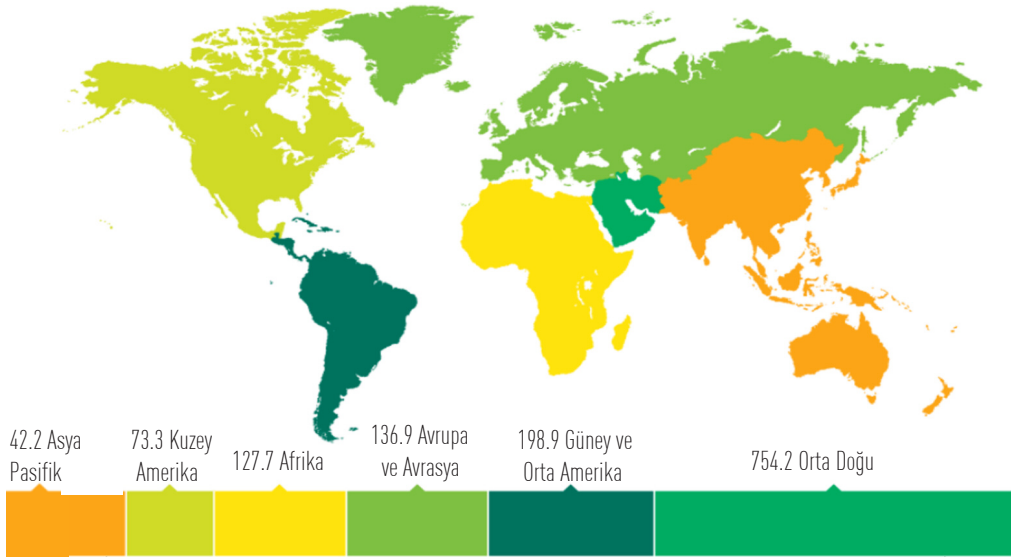
Dünyada petrol rezervlerinin dağılımı, emperyalist rekabet ve hakimiyet mücadelesine ilişkin önemli ipuçları vermektedir.

2010 yılı başı itibariyle dünyada kanıtlanmış petrol rezervleri 1,3 trilyon varilin (181 milyar ton) üzerindedir. Rezervlerin 754,2 milyar varil ile %57'si Ortadoğu bölgesinde

yer almaktadır. Rezerv büyüklüğünde Ortadoğu'yu 198,9 milyar varil ile Güney ve Orta Amerika, 136,9 milyar varil ile Avrupa ve Avrasya, 127,7 milyar varil ile ise Afrika kıtası izlemektedir.

Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Coğrafi Dağılımı (2009 sonu, milyar varil)

Kaynak: BP, Statistical Review of World Energy 2010

Görüldüğü gibi stratejik ürün olan petrolün dünyadaki rezervlerinin büyük bir bölümü Ortadoğu'da bulunmaktadır. Rezervlerin dağılımı, aynı zamanda, emperyalist dünyada çatışmaların coğrafyasına işaret etmektedir. Rakamlar, Ortadoğu'nun emperyalizm açısından niçin önemsendiğini gösterirken, bu bölgenin niye istikrarsızlaştırıldığını da açıklamaktadır.

Ortadoğu ve çevresindeki enerji bölgelerine yönelik kontrolün daha da geliştirilmesine ilişkin alınan kararların; bu devletler için, rakiplerine karşı dünya hakimiyetlerini korumak anlamında yaşamsal önemde olduğu ürettikleri siyaset belgeleriyle de ortaya konmaktadır.

ABD'nin Ulusal Enerji Stratejisi ve Ortadoğu

Petrol ithalatının önemli bir bölümünü Ortadoğu'dan karşılayan ABD, bu bakımdan hem petrol yataklarına hem de boru hatlarının kontrolünü birlikte sağlayacak bir strateji planına sahiptir. Bu plan, günün koşullarına ve ABD'nin ulusal çıkarlarına göre revize edilmektedir.

Irak işgali öncesinde gündeme gelen ve ABD'nin dış politikasının omurgasını oluşturan "Ulusal Enerji Stratejisi"ne göre;

- ◆ *Küresel enerji politikaları küresel ekonomik büyümeyi garanti altına alacak biçimde tasarlanmaktadır.*
- ◆ *Enerji güvenliği; dış politika, ekonomi ve ticaretin birinci önceliği olmalıdır.*
- ◆ *Enerji kaynakları ve bunları taşıma hatları (boru hatları) güvenlik altına alınmalıdır.*
- ◆ *Enerji kaynakları ve ülkeler bazında çeşitlilik sağlanırken dışa bağımlılık dengesi korunmalıdır.*

Diğer bir ifadeyle; ucuz enerji ve enerji güvenliği dış politikada öncelikli olacak ve bunun için her türlü risk göze alınabilir. Savaş da çıkarılabilir.

Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi için petroliün bulunduğu bölgelerde uydu hükümetler kurularak petrol rezervine sahip ülkelerin sayısı artırılmak istenmektedir. Böylece ülkeler bazında çeşitlilik sağlanacaktır.

Enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için ise, dev ABD petrol şirketleri özellikle Alaska'da durmadan arama yapmaktadır.

Kendilerini küresel mühendis, diğer ülkeleri ise hiç olarak gören bu anlayışın stratejisinde enerji ve ticaret koridorlarının korunması için küresel güvenlik diplomasisi uygulamasından söz edilmektedir.

Buna göre; 16 enerji ve 13 ticaret koridoru bulunan Avrasya'da;

- ◆ *Doğu Akdeniz Güvenlik Koridoru (Ortadoğu)*
- ◆ *Güney Batı Asya Güvenlik İnşası (Hazar Havzası)*

İki alanın yeniden yapılandırılması için ucuz enerji garanti edilecektir. Bunun için ülkelerin iç işleyişlerine gerekirse silah zoruyla müdahale edilecektir.

Bu çerçevede “Orta Doğu bölgesinin uluslararası sistemle entegre” edilmesi gerekmektedir.

Bunu şöyle tercüme etmek gerekir. Rejim değişikliği, yeni liderler, yeni bir hukuk sistemi, yeni bir ekonomik yapılanmaya gidilecektir.

Uluslararası kamuoyuna yansıtılan biçimi ise; Orta Doğu yani Arapların yaşadığı bu bölge terörist yuvası olduğundan burası bunlardan temizlenmelidir. Müslüman olan bu halka yönelik olarak geliştirilen rehabilitasyon projesi çerçevesinde dinler ve medeniyetler arası uzlaşma yöntemleri geliştirdiklerini ilan etmektedirler.

Kısaca, İslam medeniyetini, küreselleşmeye sorun yaratmayacak kadar sulandırarak düzenlemeyi hedeflemektedirler.

Irak işgali ve petrol

Orta Asya'dan Ortadoğu'ya oradan Kuzey Afrika'ya uzanan coğrafyada, enerji kaynaklarının kontrolünü temel eksene alan ve bu ekseninde “İslam coğrafyası”nda hayata geçirilecek bir dizi siyasi ve askeri hamleyi içeren ABD'nin Ulusal Enerji Stratejisi, karşılığını ilk olarak komşumuz Irak'ta bulmuştur.

Irak işgalinin en önemli nedeninin, Irak petrol kaynaklarının Batılı ülkeler ve büyük petrol tekelleri tarafından kontrol altına alınması hedefi olduğu artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Irak'ta bir milyondan fazla masum insanın ölümüne neden olan işgal politikası, aynı hedef doğrultusunda Ortadoğu haritasını yeniden şekillendirmek amacıyla farklı ülkelerde farklı içeriklerle sürdürülmektedir.

Hatırlanacağı gibi, Irak'ın işgalinde başrol oynayan ABD'yle ülkemizin ortak hareket etmesi ve Türkiye'nin de işgal operasyonuna fiilen katılmasını öngören 1 Mart Tezkeresi'ne karşı çıkan toplumsal muhalefet tarihi bir rol oynamıştı.

Petrol-İş Sendikası 2003 yılında, Türkiye'nin tek rafineri şirketi Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşı mücadele ederken gündeme gelen Irak işgali ile özelleştirme arasında bağ kurmuştu. Petrol-İş, tezkereye karşı oluşan toplumsal muhalefete, “Bir

Özelleştirme Harekatı: IRAK” sloganıyla dahil olmuş ve savaşın asıl amacını teşhir etmişti. Petrol-İş, ülkemizde uygulanan özelleştirmeler ile enerji kaynaklarının kontrol edilmesine yönelik savaş politikalarının neo-liberal ve piyasacı bir dünya kurgusunun ayrılmaz parçaları olduğunu düşünmektedir.

ABD, 2010 yılında askerlerinin önemli bir bölümünü bu ülkeden çekse de; Irak'ta petrol sektöründe yaşanan gelişmeler, işgalin sektördeki yağma harekatı ile sürdürüldüğünü göstermektedir.

Nisan 2011'de İngiliz Independent gazetesinin yayınladığı bazı gizli belgeler, Irak işgalinden hemen önce İngiliz hükümeti ile petrol tekelleri arasında Irak petrollerinin paylaşımı konusunda pazarlıkların yapıldığını ortaya koymuştur. Belgeler, İngiliz hükümeti mensubu bakanlar ile petrol şirketleri yöneticileri arasındaki gizli görüşmelerin tutanaklarını içermektedir.

Tutanaklarda, BP (British Petroleum) ve Shell'in yeniden paylaşımına açılacak Irak petrollerinden pay alabilmek için Irak işgali öncesi başta İngiltere olmak üzere ABD ve Rusya hükümetleri nezdinde lobi faaliyeti yürüttüğü görülmektedir.

Ekim 2002 tarihli bir belgede, bu tarihte yapılan bir toplantıdan sonra İngiltere Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Direktörü Edward Chaplin, toplantı tutanağına, “Shell ve BP uzun vadede Irak'tan pay almamış olmayı karşılayamazlar... Biz, İngiliz şirketleri için Saddam sonrası Irak'tan adil bir pay koparmak konusunda kararlıyız” yazdığı belirtilmektedir.

Yine Dışişleri Bakanlığının 6 Kasım 2002 tarihinde Irak'ta rejim değişikliği sonrası bu ülkedeki olanaklar konusunda görüşmeye çağırdığı, bu görüşmedeki tutanaklarda “Irak büyük bir petrol sahası. BP bu ülkeye girmek için gözünü karartmış durumda ve siyasi pazarlıkların onları bu olanaktan mahrum bırakmaması gerektiğini düşünüyorlar” şeklinde notlar bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Benzer bir dizi tutanağın ortaya çıkması, işgalden sonra İngiltere Başbakanı ve BP yetkililerinin Irak'ın petrol için işgal edildiği” yönündeki tespitlere ilişkin söylediği sözleri akla getirmektedir:

Tony Blair, 6 Şubat 2003: “*Şimdi şu petrol meselesine gelelim çünkü...petrol hakkındaki komplo teorisi dürüstçe söylüyorum analiz ettiğinizde en saçma şeylerden biri. Gerçek şu ki eğer bizim endişemiz Irak'ın petrolü olsaydı ertesi gün Saddam'la bir petrol anlaşması imzalayabilirdik. Mesele petrol değil, mesele silahlar...*”

BP, 12 Mart 2003: “*Irak'ta stratejik bir çıkarımız yok. Eğer kim olursa olsun yönetime gelen*

kişi savaş sonrası Batılı müdahalesini isterse, eğer bir savaş varsa, söylediğimiz tek şey bunun eşit şartlarda olmasıdır. Müdahale konusunda kesinlikle ısrarcı değiliz...”

Shell, 12 Mart 2003: *“(İngiliz hükümeti ile petrol görüşmeleri yaptığı iddiası reddedilerek) Irak konusunda İngiliz hükümeti temsilcileri ile ne görüştük ne de toplantı yaptık. Bu konu sadece normal toplantılarda günlük konuşmalar sırasında gündeme geldi. Hiçbir zaman “petrol anlaşması” talebinde bulunmadık...”*

Tüm bu inkar çabalarını boşa çıkaran gizli belgelerin ortaya çıkmasından önce de, gelişmeler Irak işgalinin temel amacını açık etmekteydi.

Irak petrol sektörünün kontrolünü elinde bulunduran devlet şirketi Iraq National Oil Company (INOC), işgalci ülkelerle işbirliği yapmış kukla hükümetlerin Petrol Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet yürütmektedir. Irak petrol sektörünün geleceğine yön veren güçler ise hem hükümetleri hem de INOC'u bir aracı olarak kullanıp, işgalin amacına uygun olarak petrol sektörünü düzenlemektedirler.

INOC 2008 yılından başlayarak çokuluslu petrol tekelleri ile çeşitli anlaşmalar imzalamaya başlamıştır. Irak Petrol Bakanlığı'nın projeksiyonlarına göre ülkenin petrol rolleri iki tip anlaşma ile yabancı şirketlere devredilecek: Kısa vadeli kapsayan ve anlaşma yapılan şirketlere üretimden payın verilmeyeceği Teknik Hizmet Anlaşmaları ile uzun vadeli ve çokuluslu petrol tekellerine ciddi imtiyazlar tanıyacak Üretim Paylaşım Anlaşmaları (Production Sharing Agreement - PSA).

İlk tip anlaşmalarda hayli yol alınmış ve ülkenin tüm petrol sahaları petrol tekellerine açılmıştır. Teknik Hizmet Anlaşmaları'nın arkasından gündeme Üretim Paylaşım Anlaşmaları gelecektir.

Irak'ta hiçbir stratejik çıkarı olmadığını 2003 yılında açıklayan BP, 17,8 milyar varil rezerv büyüklüğü ile ülkenin en büyük petrol sahalarından Rumalia'daki geliştirme projesinde % 38 paya sahiptir. Çin devlet petrol şirketi CNPC, bu sahanın % 37 payla ikinci büyük ortağıdır.

Shell 8,6 milyar varil rezerve sahip Batı Qurna Faz-1 sahasının % 30'unu eline geçirmiştir. ABD şirketi ExxonMobil'in aynı sahada % 60 payı bulunmaktadır.

Fransız Total, 4,1 milyar varil rezerv büyüklüğü olan Halfaya sahasının geliştirilmesi için hayata geçirilen projenin % 18,75'lik payına sahiptir.

Rus Lukoil ve Norveç şirketi Statoil ise 12,9 milyar varil rezerve sahip Batı Qurna Faz-2 sahasında, sırasıyla % 56,25 ve % 18,75'lik payı ellerinde bulundurmaktadır.

TPAO da, bu projeler için ihalelere bazı ortaklıklarla katılmış ve 2 milyar varil rezervi olan Badra petrol sahasında % 10; 3,2 milyar varil rezerve sahip Missan'da % 15'lik pay elde etmiştir.

Petrol Sektöründe Üretim – Tüketim Dengesizliği

Dünyada petrol arzı

Dünyada ham petrol arzı, 2008 yılında patlak veren krizin yarattığı zayıf talep nedeniyle 2009 yılında düşmüş, 2010 yılından itibaren ise artışa geçmiştir.

2010 yılında dünyada ham petrol arzı, günlük 86,7 milyon varil olarak gerçekleşmiştir. 2009'a göre % 2,8 artan petrol arzı, 2010'da 2008 yılı seviyesinin üzerine çıkmıştır.

Bölgelere Göre Ham Petrol Arzı (milyon varil/gün)					
	2008	2009	2010	2009-2010 Değişim (%)	Pay (%)
Ortadoğu	25,84	24,40	25,46	4,4	29,4
Kuzey Amerika	15,03	15,44	16,09	4,2	18,6
Avrasya	12,52	12,90	13,16	2,1	15,2
Afrika	10,88	10,65	10,90	2,4	12,6
Asya&Okyanusya	8,59	8,53	8,86	3,8	10,2
Orta&Güney Amerika	7,41	7,47	7,64	2,3	8,8
Avrupa	5,22	4,96	4,60	-7,2	5,3
Toplam	85,49	84,33	86,71	2,8	100,0

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

Ham petrol arzının bölgelere göre dağılımı incelendiğinde, zengin rezervlere sahip olan Ortadoğu'nun günlük 25,4 milyon varil üretimle lider konumda olduğu görülmektedir. Ortadoğu'nun petrol arzında payı % 29,4 düzeyindedir.

Petrol arzında ikinci sırada sınırlı rezerve sahip Kuzey Amerika gelmektedir. Rezervlerine oranla ABD ve Kanada'nın ihtiyaçları nedeniyle hızlı bir üretim stratejisi benimsenen Kuzey Amerika'da 2010 yılında 16,09 milyon varil üretim yapılmıştır. Bu bölgenin payı, % 18,6'dır.

Bu iki bölgeyi, Rusya ve Orta Asya'nın dahil olduğu Avrasya ve Afrika, sırasıyla % 15,2 ve % 12,6'lık payla izlemektedir.

Ülkeler bazında bakıldığında ise ham petrol arzında lider ülkenin 2010 yılında günlük 10,5 milyon varillik üretimle S. Arabistan olduğu görülmektedir. 2010 yılında bir önceki yıla göre üretimini % 7,8 oranında artıran bu ülkenin toplam arz içindeki payı % 12,1 düzeyindedir.

S. Arabistan'ı sırasıyla Rusya ve ABD, % 11,7 ve % 11,1'lik paylarla izlemektedir.

Seçilmiş Ülkelere Göre Ham Petrol Arzı (milyon varil/gün)					
	2008	2009	2010	2009-2010 Değişim (%)	Pay (%)
S. Arabistan	10,78	9,76	10,52	7,8	12,1
Rusya	9,79	9,93	10,12	1,9	11,7
ABD	8,51	9,14	9,65	5,6	11,1
Çin	3,99	4,00	4,27	6,9	4,9
İran	4,18	4,18	4,25	1,8	4,9
Kanada	3,33	3,29	3,46	4,9	4,0
Meksika	3,19	3,00	2,98	-0,6	3,4
BAE	3,05	2,79	2,81	0,6	3,2
Brezilya	2,44	2,58	2,75	6,5	3,2
Nijerya	2,17	2,21	2,46	11,2	2,8
Kuveyt	2,73	2,50	2,45	-1,8	2,8
Irak	2,39	2,40	2,41	0,3	2,8
Venezuela	2,64	2,47	2,37	-3,9	2,7
Türkiye	0,5	0,5	0,6	4,0	0,1
Dünya Toplam	85,49	84,33	86,71	2,8	100,0

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

Çin, günlük 4,27 milyon varil ham petrol arzı ile % 4,9'luk paya sahiptir. İran da 4,25 milyon varil ile öne çıkan petrol üreticisi ülkeler arasındadır.

Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü (OPEC)

Dünya petrol arzını belirleyen en önemli güç, petrol ihraç eden Venezuela, S. Arabistan, İran, Irak ve Kuveyt tarafından 1960 yılında oluşturulan ve yıllar içerisinde genişleyerek toplam 12 ülkenin dahil olduğu Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü'dür (OPEC).

Kurucu beş ülkeye yıllar içinde Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri-BAE (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvador (1973), Gabon (1975) ve Angola (2007) eklenmiştir.

Ekvador 1992-2007 yılları arasında üyeliğini askıya almış, Gabon 1995 yılında, Endonezya ise 2009 yılında örgütten ayrılmıştır.

OPEC ülkeleri, 2010 yılında toplam 34,87 milyon varil günlük üretim ile dünya petrol arzının % 40,4'ünü karşılamıştır. Petrol arzındaki bu ağırlığı OPEC'e aldığı üretim kararlarıyla petrol fiyatlarını doğrudan etkileme gücü vermektedir. OPEC üyesi ülkelerde, petrol üretimi büyük ölçüde kamu şirketleri tarafından yapıldığından, örgütün verdiği kararlar üye ülkelerin uluslararası siyasetteki çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir.

Çokuluslu dev petrol tekelleri de, OPEC ile birlikte fiyatları belirleme gücüne sahiptir.

Dünyada petrol tüketimi

Dünyada ham petrol tüketimi 2010 yılında % 1,3 artışla 85,3 milyon varil/gün olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle bir miktar düşen talep 2010 yılından itibaren artmaya başlamıştır.

Ham petrol tüketimi bölgelere göre incelendiğinde, son yıllarda tüketimde liderliği alan Asya & Okyanusya bölgesinin 2010 yılında % 0,1'lik düşmeye karşın toplam tüketimin % 29,9'unu yaptığı görülmektedir. Çin ve Hindistan'ın hızlı ekonomik büyümeye paralel olarak petrol talebindeki artış, Asya bölgesinin tüketimde liderliği almasının nedenidir.

ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan Kuzey Amerika ise 23,5 milyon varil/gün tüketim ve % 27,6'lık payla dünya petrol tüketiminde Asya'dan sonra gelmektedir. Av-

rupa'da tüketim 2010 yılında 15,1 milyon varil/gün olarak gerçekleşmiştir. Avrupa'nın tüketimdeki payı ise % 17,8 düzeyindedir.

Bölgelere Göre Ham Petrol Tüketimi (milyon varil/gün)					
	2008	2009	2010	2009-2010 Değişim (%)	Pay (%)
Asya & Okyanusya	25,1	25,5	25,5	-0,1	29,9
Kuzey Amerika	23,9	23,0	23,5	2,2	27,6
Avrupa	16,1	15,2	15,1	-0,7	17,8
Ortadoğu	6,6	6,8	7,2	5,8	8,5
Orta & Güney Amerika	6,1	6,1	6,4	4,3	7,5
Avrasya	4,2	4,1	4,1	-0,4	4,8
Afrika	3,2	3,2	3,3	3,0	3,9
Toplam	85,3	84,1	85,3	1,3	100,0

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

Petrol tüketiminin % 45,4'ü, gelişmiş kapitalist ülkelerin yer aldığı Kuzey Amerika ve Avrupa bölgesinde gerçekleşmektedir. Gelişmiş Kuzey ülkeleri, petrol kaynaklarının yaklaşık yarısını tüketmektedir.

Asya'daki Çin ve Hindistan'ın ekonomik büyüme hamlesi nedeniyle talep ettiği petrol, Ortadoğu, Güney Amerika ve Afrika gibi bölgelerde ise nihai tüketim için değil, daha çok ihracat için yapılan rafinaj faaliyeti ve petrokimya sanayi için talep edilmektedir.

Ham petrol tüketiminin ülkeler bazında dağılımına bakıldığında "süper güç" ABD'nin 2010 yılında 19,1 milyon varil/gün ile toplam dünya tüketiminin % 22,5'ini tek başına yaptığı görülmektedir. ABD'den sonra gelen Çin'in tüketimi ise ABD'nin tüketiminin yarısından daha azdır.

ABD'nin petrol talebinin yalnızca bu ekonominin büyüklüğü ile açıklanamayacaktır. ABD, kapitalist tüketim kültürünün en yaygın ve derin yaşandığı ülke olarak dünyanın tüm kaynaklarını olduğu gibi enerji kaynaklarını da sömürmektedir.

Seçilmiş Ülkelere Göre Ham Petrol Tüketimi (milyon varil/gün)					
	2008	2009	2010	2009-2010 Değişim (%)	Pay (%)
ABD	19,5	18,8	19,1	2,0	22,5
Çin	7,8	8,3	8,4	0,6	9,8
Japonya	4,8	4,4	4,4	1,3	5,2
Hindistan	3,0	3,1	3,2	3,4	3,8
Rusya	2,8	2,7	2,7	-2,0	3,2
S.Arabistan	2,3	2,4	2,7	9,8	3,1
Brezilya	2,5	2,5	2,6	3,1	3,0
Almanya	2,6	2,4	2,5	1,8	2,9
G.Kore	2,1	2,2	2,2	2,9	2,6
Kanada	2,2	2,2	2,2	3,9	2,6
Meksika	2,1	2,1	2,1	2,7	2,5
İran	1,7	1,7	1,9	12,2	2,2
Fransa	1,9	1,8	1,8	-0,8	2,1
İngiltere	1,7	1,7	1,6	-2,5	1,9
Türkiye	0,7	0,6	0,6	2,0	0,7
Dünya Toplam	85,3	84,1	85,3	1,3	100,0

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

ABD ve Çin'den sonra Japonya, Hindistan ve Rusya, petrol tüketiminin sırasıyla % 5,2, % 3,8 ve % 3,2'sini yapmaktadır.

Petrolün üretim ve tüketim verileri, belli ülkeler için ciddi dengesizliğe işaret etmekte ve bu ülkeleri petrolde dışa bağımlı hale getirmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere ABD, 9,65 milyon varil/gün petrol üretmesine rağmen 19,1 milyon varil/gün düzeyinde petrol tüketmektedir, yani ihtiyacının yarısından fazlasını ithalata karşılamak durumundadır. ABD ile birlikte, Çin, Japonya, Hindistan, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde yaşanan üretim-tüketim dengesizliği, bu ülkelerin dış siyasetinde petrol kaynaklarını kontrol etme mücadelesini temel eksene almalarının nedenini ortaya koymaktadır.

Aynı veriler, son yıllarda ekonomik açıdan hızlı bir yükseliş gerçekleştiren Çin ve

Hindistan'ın, geleneksel emperyalist ülkeler tarafından zayıflatılmasının ya da kontrol edilmesinin yolunun bu iki ülkenin petrol ihtiyacını sağladığı Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika'daki etkisini kırmaktan geçtiğini göstermektedir. Emperyalist güç savaşları, son 20 yılda bu nedenle bu üç bölgede farklı dinamiklere sahiptir.

Irak'ın işgalinden önce, Rusya ve Çin petrol şirketlerinin Saddam Hüseyin ile anlaşma uzun vadeli anlaşmalara imza attıkları bilinmektedir. Libya lideri Muammer Kaddafi, NATO'nun hava operasyonları başlamadan önce Rusya, Hindistan ve Çin'e petrol anlaşmaları yapma teklifi sunarak, uluslararası güçler arasındaki petrol kaynaklarının kontrolü rekabetinden yararlanmak istemiştir.

Dünya Rafinaj Kapasitesi

Ham petrol rafinerilerde stoklanıp arıtmakta ve başta akaryakıt olmak üzere üretilen ürünler dağıtım şirketleri aracılığıyla tüketicilere ulaştırılmaktadır. Ham petrol arama, üretim, taşıma, rafinaj, petrokimya, enerji ve dağıtım zinciri biçiminde entegre bir yapıda olan petrol ürünleri sanayisinin temel girdisi ham petrol, en kritik halkası da rafinaj faaliyetidir. Bu nedenle, nihai ürünlerin tüketiciye ulaşmasında ve fiyatların oluşumunda, ham petrol fiyatları ile birlikte rafinaj sektöründeki gelişmeler de etkilidir.

Dünyada 2010 yılı itibariyle rafineri sayısı 662 olup, toplam rafinaj kapasitesi 88,2 milyon varil/gündür. Rafinerilerin % 77'si Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yer almaktadır.

Bölgelere Göre Rafineri Sayıları			
	2008	2009	2010
Afrika	45	45	45
Asya	157	161	165
Avrupa	191	191	190
Ortadoğu	42	44	44
Kuzey Amerika	154	154	152
Güney Amerika	66	66	66
Toplam	655	661	662

Kaynak: EPDK, Petrol Piyasası Sektör Raporu 2010

Çin ve Hindistan liderliğinde hızlı bir ekonomik büyüme performansı gösteren Asya ülkelerinde, bu büyümeye paralel olarak rafinaj ürünlerine talep artmakta ve bu bölgede rafineri sayısı düzenli olarak artmaktadır. Asya'da 2008 yılında 157 olan rafineri sayısı, 2010 yılında 165'e çıkmıştır. Buna karşılık, Avrupa ve Kuzey Amerika'da rafineri sayısı düşmüştür.

Rafinaj kapasitesi, 2010 yılında % 1,1 artarak, 88,2 milyon varil/gün düzeyine çıkmıştır. Dünyada kapasite artışı, Asya'da yeni rafinerilerin devreye girmesiyle bu bölgedeki kapasitenin % 5,9 oranında artarak 24,9 milyon varil/gün seviyesine ulaşması sayesinde sağlanmıştır.

Bölgelere Göre Rafinaj Kapasiteleri (milyon varil/gün)			
	2008	2009	2010
Afrika	3,3	3,3	3,2
Asya	22,5	23,5	24,9
Avrupa	25,3	25,3	25,0
Ortadoğu	7,0	7,2	7,2
Kuzey Amerika	20,9	21,3	21,3
Güney Amerika	6,6	6,6	6,6
Toplam	85,6	87,2	88,2

Kaynak: EPDK, Petrol Piyasası Sektör Raporu 2010

Diğer bölgelerde rafinaj kapasiteleri ya azalmış ya da sabit kalmıştır. Avrupa ve Kuzey Amerika'da kapasite artışının durması, kapasitenin gerilemeye başlaması, bu coğrafyalarda bulunan gelişmiş ülkelerde petrol ürünlerine olan talebin azalma eğiliminde olması ile ilgilidir. Bu bölgelerde, rafineri sayısında azalmanın süreceği düşünülmektedir.

Biyoyakıt üretiminin artması ve biyoyakıtların üretilen akaryakıtta daha fazla katılmaya başlanması, rafineri marjlarının düşük seyri ve özellikle gelişmiş ülkelerde çevre ve insan sağlığının korunması ile ilgili düzenlemeler, rafinaj kapasitelerinin Avrupa ve Kuzey Amerika'da gerilemesi ya da artışının durmasının nedenleri arasında gösterilmektedir.

Ortadoğu ve Asya gibi ulusal şirketlerin faaliyet gösterdiği bölgelerde ise çokuluslu petrol tekellerinin daralma stratejisinin aksine, ulusal rafinaj yatırımları bölgesel ihtiyacın karşılanabilmesi için artmaktadır.

Petrol Fiyatlarında Güncel Dinamikler

Petrol rezervlerinin dünyaya eşitsiz dağılımı ve başta ABD olmak üzere belli ülkelerin sahip olduğu rezervlerin tükenmekte olması, petrolün en önemli birincil enerji kaynağı olarak stratejik değerini giderek artırmaktadır. Dünya ekonomisinin petrole bağımlı halde olması ise uluslararası güç dengeleriyle belirlenen ekonomi politikalarındaki tercihlere bağlanmalıdır.

Petrol fiyatlarındaki seyir, dünya ekonomisinin temel dinamiklerini etkilemekte ve zaman zaman emperyalist paylaşım savaşında bir silah olarak kullanılmaktadır. Petrol fiyatları, OPEC üyesi ülkeler ve çokuluslu petrol tekelleri tarafından "serbest piyasa"da belirlenmekte, son 20 yılda şişen ve emperyalist güçlerin müdahalesine açık emtia (petrol, bakır, altın vb.) piyasalarındaki spekülasyon hareketlerinden doğrudan etkilenmektedir.

2008 yılında yükselen arkasından yaşanan durgunluğun da etkisiyle varil başına 40 dolara kadar gerileyen petrol fiyatları, 2010 yılının son aylarından itibaren yeniden artışa geçmiştir. Nisan 2011'e gelindiğinde Brent tipi ham petrol fiyatı 120 doların üzerine çıkmıştır.* Daha sonraki aylarda ise belli bir dalgalanma yaşayan petrol fiyatları 100 doların üzerindeki seviyesini korumuştur. Temmuz 2011'e gelindiğinde fiyatlar varil başına 110-120 dolar bandında seyretilmektedir.

Petrol fiyatları, 2008 yılında 140 doları görmüş, aynı yıl ortalama fiyat 100 dolar dolayında gerçekleşmişti.

2011 ile birlikte yeni rekorlar görmeye başlayan petrol fiyatlarının, krizden yeni çıkmış kırılgan dünya ekonomisi için yeni bir tehdit yaratması muhtemeldir. Petrol fiyat artışlarının enflasyonist etkiye neden olacağı ve bu etkiyle birlikte faizlerin artışa geçmesi beklenmektedir. Dünya ekonomisi için bir risk oluşturan bu durum, enflasyon ve artan faizler nedeniyle durgunluktan çıkışın gecikmesi ve faturanın bir kez daha işsizlik ve yoksulluk olarak emekçilere kesilmeye çalışılması anlamına gelecektir.

Büyük petrol tekelleri, petrol ihracatçısı ülkeler ve yatırım bankaları arasında 2011 yılında petrol fiyatlarının artmaya devam edeceği yönünde bir konsensus oluşmuş-

* Raporda petrol fiyatları için Avrupa Brent tipi petrol fiyatları kullanılmıştır.

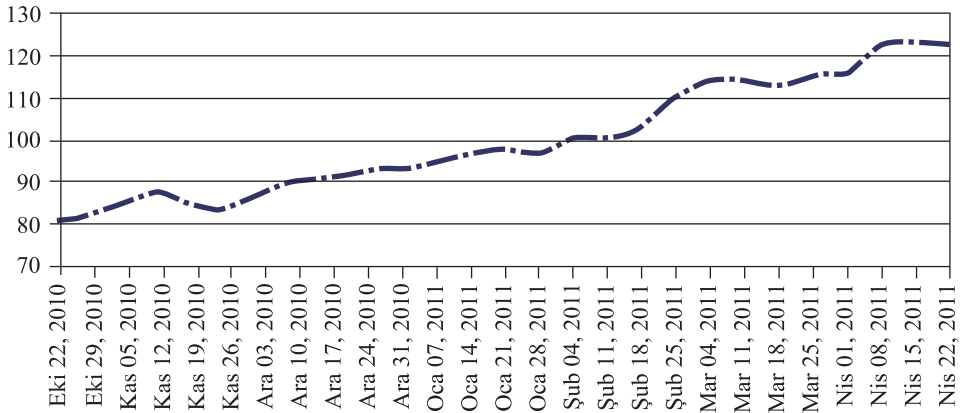

tur. Petrol fiyatlarını belirleyen tüm güçler, aynı zamanda petrol fiyatlarının artmasından nemalandıkları için fiyatların yükseleceği yönünde bir lobi faaliyeti içerisindedirler ve kamuoyuna bu "beklenti"yi empoze etmeye çalışmaktadırlar.

2011'in ilk aylarında hızlanan petrol fiyatlarındaki artışın göstergeleri ve bu artışın nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 2010 yılının son iki ayında petrol fiyatlarındaki artış kesin bir eğilime dönüşmüştür. 2011 yılının Nisan ayında petrol fiyatları, 2010 yılının sonundaki fiyatlara göre % 30'un üzerinde bir artışa işaret etmektedir.

Güncel Petrol Fiyatları (Brent, Haftalık, varil/\$)

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

- Dünyanın gelişmiş merkezleri kış aylarını yaşarken, başta ısınma ve akaryakıt ürünleri ihtiyacı nedeniyle enerji talebi mevsimsel olarak artmış ve bu artış nihai ürünlerin fiyatlarını yükseltmiştir. ABD'de benzin fiyatları galon başına 3 doların üzerine çıkmıştır. ABD'de bu denli bir yükseliş son olarak 2008 krizinden hemen önceki kış aylarında yaşanmıştı.

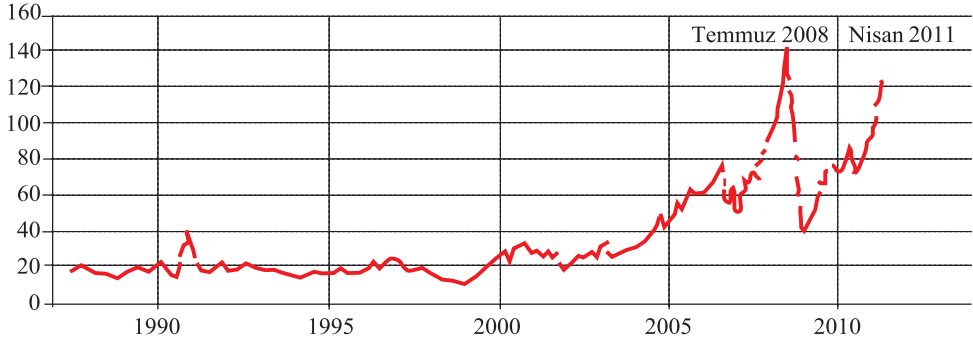
- Son yıllarda dünyada, petroldeki geleneksel arz-talep dengesi Çin ve Hindistan gibi yeni süper güçlerin enerji ihtiyaçlarından kaynaklı olarak yeniden belirlenmektedir. Bu durum, petrole olan talebi artırmakta, fiyatlar üzerinde yukarı yönlü basınç oluşturmaktadır. Çin ve Hindistan, 2008 krizinden görece olarak az etkilenmiş, büyüme trendini sürdürmüş, buna bağlı olarak enerjiye olan talepleri artmıştır.

- Petrol fiyatları 2003 yılından bu yana istikrarlı bir şekilde artmış, 2008 yılında yaşanan kriz de yeniden düşmüştü. Artış trendinin, kriz parantezi dışında, süreceği an-

laşılmaktadır. Fiyatların 2003 yılından bu yana yukarı yönlü olması ise tesadüf değildir. 2003, aynı zamanda komşumuz Irak'ın işgal edildiği yıldır.

Yıllara Göre Petrol Fiyatları (Brent, Haftalık, varil/\$)

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı İstatistikleri

- Petrol fiyatlarının artışına ilişkin altı çizilmesi gereken bir diğer nokta, dünyada petrol ticaretinin önemli bir kısmının yapıldığı para birimi doların değer kaybetmesidir. 2008 krizinden sonra ABD Merkez Bankası, genişlemeci bir politika izlemiş ve piyasaya ciddi ölçüde dolar enjekte etmiştir. Bu nedenle doların değeri düşmekte, petrol ihracatçısı ülkeler ise doların değer kaybından korunmak ve petrol gelirlerini sabit tutmak için petrol fiyatlarında düzeltme yapmaktadırlar.

- Petrol fiyatlarının artışında emtia (petrol, altın, bakır vb.) piyasalarında yoğunlaşan spekülasyon hareketlerinin etkisi büyüktür. Krizden sonra sıcak para olanaklarının daraldığı dünya ekonomisinde, düşük riskle yüksek kazanç peşinde koşan fonlar, ileri tarihli petrol kontratlarında spekülasyon yapmaktadırlar. 2008 yılında petrol fiyatlarının tüm zamanların rekorunu kırarak artmasına da aynı spekülasyon hareketleri neden olmuştu. Krizi tetikleyen finansal balonun şişmesine de yol açan bu tür finansal hareketlerin yeniden ağırlık kazanması, kapitalist ekonominin döngüsel doğasındandır ve dünya kapitalizminin bir kez daha "kumarhane" koşullarına döneceğinin habercisidir.

- Petrol üreticisi ülkelerin oluşturduğu Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü (OPEC), verdiği üretim kararlarıyla petrol fiyatlarını doğrudan etkilemektedir. Buna göre, OPEC üretimi artırma kararı vererek fiyatları düşürebilmekte, azaltma kararı ile ise yükseltmektedir. OPEC yetkililerinin çeşitli açıklamalarında, yakın zamanda petrol fiyatlarının 100 doları aşacağı yönünde tespitleri olmuştur. Bu açıklamalar aynı za-

manda OPEC'in niyetinin de göstergesidir, OPEC petrol arzında yakın dönemde ciddi bir artışa gitmeyecek ve fiyatları 100 doların üzerinde tutmaya çalışacaktır.

- Emtia piyasalarında büyük fonlara danışmanlık yapan ve yöneten yatırım bankaları, 2008 yılındaki petrol fiyatları balonunda olduğu gibi, arka arkaya petrol fiyatlarının artacağı yönünde raporlar yayınlamışlardır. Goldman Sachs, 2011 yılında petrolün ortalama fiyatının 105 dolar; JP Morgan ise 120 dolar olarak gerçekleşmesini belediklerini açıklamışlardır. Bu kuruluşların fiyat tahminleri, müşterilerine petrol alım-satım kağıtlarına girme çağrısı olarak okunmalı ve petrol fiyatlarının artışından müşterilerinin kazanacağını duyurmaları olarak değerlendirilmelidir. Bu tür değerlendirmeler, spekülasyonların daha da artacağına işaret etmektedir.

- Petrol fiyatlarında artış beklentisi nedeniyle, vadeli piyasalardan petrol kontratları yapılarak bugünkü değerden ham petrol siparişleri verilmektedir. Büyük miktarlardaki bu siparişler ise yine spot (peşin) petrol fiyatlarını tetiklemektedir. Söz konusu işlemler, yalnızca enerji kağıtları üzerine spekülasyon yapan finans tekelleri tarafından değil, petrolün temel girdi olduğu (başta rafinaj sektörü) tüm sektörlerdeki şirketler tarafından yapılmaktadır. Bir rafineri, eğer petrol fiyatları daha da yükselecekse, bugünden varil başına 100 dolara bağlanmış kontratları tercih edecektir. Bugünkü ucuz fiyattan hammadde güvencesi sağlamak isteyen, petrol ve petrole bağlı sektörlerdeki tüm işletmeler talebi artırarak ister istemez petrol fiyatlarındaki spekülatif harekete dahil olmaktadır.

TÜRKİYE'DE PETROL SEKTÖRÜ

Türkiye'de Petrol

Ülkemizin komşu coğrafyasında dünya toplam petrol rezervlerinin % 65'i bulunmasına, toplam dünya üretiminin ise % 41'inin yapılmasına karşılık, ülkemiz petrol açısından komşu İran, Irak ve Suriye kadar zengin değildir. Bu durum, ülkemizdeki jeolojik yapının farklılığından kaynaklanmaktadır.

Petrol; nehir, göl, deniz halinde bulunmamaktadır. Üzeri geçirimsiz kayalarla (kil gibi) örtülü, kumtaşı gibi gözenekli rezervuar kaya içerisinde gerekli jeolojik yapıların (KAPAN) gelişmesi ile yeraltında belli yerlerde kapanlanabilmektedir.

Yeryüzündeki bir petrol sızıntısı, yerin binlerce metre altındaki bir jeolojik yapıdan (KAPAN) ve milyonlarca çatlaktan geçerek gelmektedir. Dolayısıyla her sızıntının altında petrol olacağından söz edilemez. Böyle bir kapan, sızıntının olduğu mevkiden yüzlerce kilometre yata ve binlerce metre düşey mesafede olabilmektedir.

Bu sızıntılar, üzerinde yeterince örtü olmayan ve içerisinde petrolü kapanlamayan rezervuarlardan gelebilir. Bu da ekonomik olmayan bir petrol sahası demektir.

Irak, İran ve Suriye'deki rezervuarların derinliği birkaç yüz metre ile bin metre civarında iken, Türkiye'de bu derinlik üç, dört bin metreye ulaşmaktadır.

Komşu ülkelerde sınırimızdan itibaren düzlüklerin, Türkiye'de ise yüksek dağların başlaması, ülkemizin bu ülkelere göre çok daha fazla jeolojik olaylar yaşadığını göstermektedir.

Bu dağ oluşumları, rezervuarları parçalayarak örtü kayaları darmadağın etmiştir. Mevcut kapanların faylarla parçalanması sonucunda birbirinden kopuk, küçük sahalar oluşmuştur.

Buna karşın söz konusu komşu ülkelerde daha sakin geçen jeolojik tarih, aynı rezervuar da, daha sığ ve tahrip olmamış daha geniş alanlarda kapanların oluşmasına yol açmıştır.

Kısaca, bu ülkelerde hem sığda hem de geniş alanları kapsayan petrol kapanları, ülkemizde çok daha derinlerde olduğu gibi, paramparça olduklarından küçük, küçük alanları kapsamaktadır. Bu nedenle petrol rezervlerimiz ve verimlilikleri çok düşük düzeydedir.

Yani ülkemizde İran, Suriye ve Irak'ta olduğu gibi büyük ölçekte ve ekonomik petrol rezervleri bulunmamaktadır. Ancak Türkiye'de yeterli düzeyde arama faaliyeti de yapılmadığı bilinen bir gerçektir.

Diğer yandan üretilen ham petrolün sınıflandırılmasında dikkate alınması gereken en önemli faktörler, petrolün gravitesi (API) viskozitesi ve içerdiği kükürt miktarı gibi özelliklerdir.

Kolay üretilebilir olması taşınabilmesi ve işlenebilmesi nedeniyle dünya ham petrol talebinin %90'ı hafif (gravitesi yüksek) ve orta petrol ile karşılanmaktadır. Dünya petrol kaynaklarının ancak %25'ini hafif ve orta petrol oluşturmaktadır.

Türkiye'deki petrol sahalarının büyük bir kısmı ağır petrol içermekte olup, üretilen ham petroldeki kükürt oranı %0 ile %5,7 arasında değişmektedir. Petrol savaşları ise daha kıt olan hafif petrole ulaşmak için yapılmaktadır.

Türkiye'de petrol ve doğalgaz derinlikleri yaklaşık 2500 ve 3500 metre arasında değişen rezervuarlardan üretilmektedir. Petrol bakımından zengin olmayan ülkemizde

2010 yılı sonu itibariyle kalan üretilebilir yurtiçi toplam petrol rezerv 291,52 milyon varil (43,14 milyon ton) düzeyindedir. Üretim seviyesi korunduğu takdirde, ülkemizde toplam ham petrol rezervlerinin 17,3 yıllık bir ömrü bulunmaktadır.

Sektörde Ocak 2011 itibariyle 49 tane yerli ve yabancı şirket 393 adet arama ruhsatına sahip bulunmaktadır.

Türkiye’de Ham Petrol Rezervleri (Milyon varil, 2010 yılı sonu itibariyle)			
ŞİRKETLER	Rezervardaki Petrol	Üretilebilir Petrol	Kalan Üretilebilir Petrol
TPAO	5.433,55	871,57	218,07
N.V. Turkse Perenco	641,96	200,72	28,56
TransAtlantic E.M.I. + DMLP Ltd.	539,00	98,50	13,74
TPAO + Tiway Oil	49,61	19,60	1,46
TPAO + N.V. Turkse Perenco	105,27	30,81	14,18
Aladdin + GYP	58,71	10,36	2,51
Aladdin + GYP + Madison (Turkey) LLC.	24,30	6,19	4,03
Aladdin + GYP + Talon	25,00	7,50	7,28
TPAO + Amity Oil	0,14	0,14	0,01
Extreme-Petrako	8,39	1,68	1,68
TPIC	0,21	0,21	-
Diğer	0,03	0,03	0,001
TOPLAM	6.886,17	1.247,31	291,52

Kaynak: Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PIGM)

Ülkemizde petrol sahalarının yalnızca % 10'unun 25-500 milyon varil rezerve, buna karşılık sahaların kalan % 90'ının 25 milyon varilden az rezerve sahip olması; petrol açısından yukarıda ortaya konan ülkemizin jeolojik yapısının sonucudur. Türkiye'de keşfedilmiş sahaların çok büyük bir kısmı küçük saha kategorisindedir.

1934 yılından 2011 yılı başına kadar 3932 adet kuyu delinerek 7.348.676 metre sondaj gerçekleştirilmiştir. Dünyada bu sayıda kuyunun, aylarla ifade edilecek kadar kısa

sürede açılabilirdi düşünülürse, Türkiye’de açılan kuyu sayısının yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Denizlerimizde ise son yıllarda artmakla birlikte açılan kuyu sayısı son derece azdır. Bu durum denizlerimizin neredeyse hiç aranmadığını göstermektedir.

Ülkemiz Petrol Sektöründe Kamuda Dikey Entegrasyon

Ülkemizde halihazırda petrolde yurtiçi üretim toplam ürün tüketiminin % 10’una (iç talepteki oynamalara bağlı olarak % 7-12 arasında değişmektedir), doğal gazda ise % 2’sine ancak ulaşmaktadır. Yani, petrolde dışa bağımlılığımız % 90, doğal gazda ise % 98 düzeyindedir.

Ülkemizde enerji tüketiminde petrolün oranı % 33, doğal gazın payı da % 30’dur. Görüldüğü üzere, ülkemiz enerji ihtiyacı açısından da son derece önemli olan petrolde (ve doğal gazda) kıt kaynakların en verimli ve kamu yararını gözetecek şekilde değerlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Nitekim, bu ihtiyaçtan hareketle Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne sektörde kamunun liderliğinde önemli yatırımlar gerçekleştirilmiş ve sektör kamu eliyle planlı bir şekilde örgütlenmiştir.

1926 yılında 792 Sayılı Petrol Yasası çıkartılarak, devlete petrol arama yetkisi verilmiş, 1933 yılında ise devlet eliyle petrol arama ve üretim işlemlerinin yürütülmesi amacıyla, 2189 Sayılı “Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Yasa” çıkarılarak, petrol sektöründe ilk organizasyon olan, Petrol Arama ve İşletme Dairesi kurulmuştur.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde ise 2804 Sayılı yasayla 1935 yılında kurulan Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü (MTA) kurulmuş ve daha evvel kurulan idare kaldırılarak, devlet adına arama ve sondaj faaliyetlerini yürütme görevi MTA Enstitüsü’ne devredilmiştir.

Petrol sektöründe kamu elinde arama, sondaj ve üretim faaliyetleri sürdürülürken, 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu çerçevesinde, petrol sektöründeki zincirin son halkası olan dağıtım alanında faaliyet göstermek üzere 1941 yılında kamu şirketi Petrol Ofisi kurulmuştur.

1953 yılında, arama ve üretimden sonra sektörün ikinci halkası olan rafineri faaliyetini yürütmek üzere, Batman Rafinerisi kurulmuştur.

1954 yılı ise ülkemizde petrol sektörü açısından dönüm noktası olmuş; önce 6326 Sayılı Petrol Yasası çıkarılmış ve aynı yasaya dayalı olarak Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) kurulmuştur.

Kamu şirketi TPAO, kuruluş yasasındaki hükme dayanarak, zamanla ham petrol rafinajı, taşıma, pazarlama, petrokimya ve gübre sanayi alanlarında faaliyet yürüten şirketler kurarak öngörülen dikey entegre yapıyı dünyadaki uygulamalar paralelinde gerçekleştirmiştir.

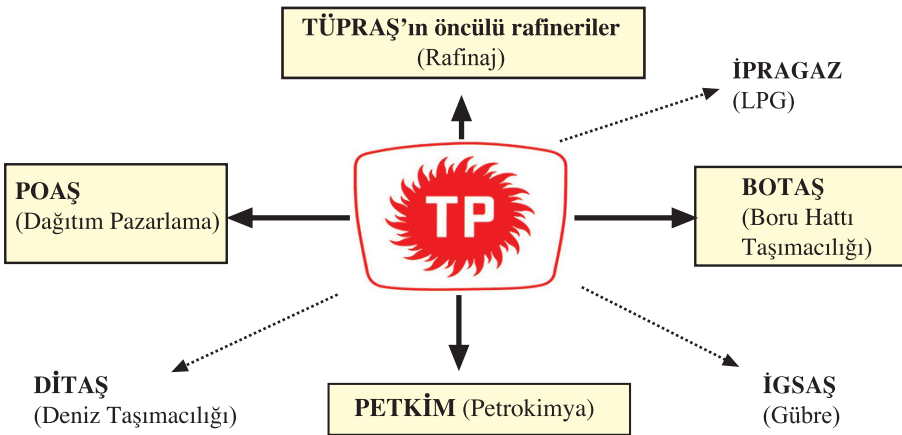
Bu doğrultuda, daha önce kurulmuş olan Petrol Ofisi ve Batman Rafinerisi ile 1961 yılında kurulan İPRAŞ Rafinerisi TPAO'ya bağlanmıştır.

1965 yılına gelindiğinde sektörde bir başka faaliyet alanında, TPAO öncülüğünde büyük bir kamu yatırımı gerçekleştirilmiştir. Kamu girişimi yoluyla sanayileşme sürecinin hızlandırılması amacıyla kurulan Petkim, ileri teknolojilerin özümlediği sektörlerin başında gelen petrokimya sanayinde petrol rafineri ürünlerinin değerlendirilmesi amacıyla kurulan ilk tesis olmuştur. Petkim, sektörde hâlâ tek şirket olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir.

1972 yılında İzmir Aliağa Rafinerisi kurulmuştur.

1974 yılında petrol ve doğal gaz boru hattı taşımacılığı yapmak üzere TPAO'ya bağlı olarak Boru Hatları ile Ham Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) kurulmuştur.

TPAO Bünyesinde Dikey Entegrasyon

Kamu petrol şirketi TPAO böylece, bünyesinde Tüpraş'ın öncülü rafineriler, dağıtım ve pazarlamada POAŞ, boru hattı taşımacılığında BOTAŞ, petrokimya şirketi Petkim ile gübre fabrikası İGSAŞ, deniz tanker taşımacılığı yapan DİTAŞ, LPG dolum ve dağıtımını yürüten İpragaz'ın da bulunduğu bir entegre yapıya kavuşmuştur.

Petrol Sektöründe Neo-liberal Saldırı ve Entegrasyonun Dağıtılması

Ülkemizde 12 Eylül darbesi, sermayenin çıkarları doğrultusunda yeni bir ekonomik modelin uygulanmasını öngörürken, kamunun ekonomideki varlığı zayıflatılmaya başlamış ve kamu girişimlerinin bir planlama dahilinde ekonomiye müdahalesi fikri bir kenara atılmıştır. Neo-liberal saldırılarla, yerli ve yabancı sermayeye alan açma operasyonlarının gerçekleştirildiği bir dönem açılmıştır.

1980 yılında Petkim, 2929 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) Hakkında Kanun ile TPAO bünyesinden kopartılarak 102 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan Türkiye Kimya Sanayi Kurumu'na devredilmiştir.

İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) Hakkındaki 20.05.1983 tarih ve 60 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye Petrol Kurumu (PET-KUR) kurularak, TPAO bu kurumun bağlı ortaklığı haline getirilmiştir. Hemen arkasından ise TPAO'nun 6327 Sayılı Kuruluş Yasası yürürlükten kaldırılmıştır.

1984 yılında ise önce PET-KUR kapatılmış, TPAO'ya ve Petkim'e İDT statüsü verilmiştir. Aynı yıl, POAŞ, DİTAŞ, rafinerilerin birleştirilmesiyle PET-KUR bünyesinde 1983 yılında kurulan TÜPRAŞ ve BOTAŞ, 1988 tarihinde ise İGSAŞ, TPAO'nun bağlı ortaklıkları haline getirilmiştir.

Ülkemizde benimsenen özelleştirme politikaları çerçevesinde, 1980'li yılların ikinci yarısından başlayarak entegre yapının gelir getiren zincirlerindeki TÜPRAŞ, POAŞ, DİTAŞ, PETKİM, İGSAŞ özelleştirme kapsamına alınarak, BOTAŞ ise teşekkül haline getirilerek TPAO'nun bağlı ortaklıkları statüsünden çıkarılmışlardır.

Dikey entegre yapının parçalanarak sona ermesiyle, rafinaj, petrol ürünlerini pazarlama/dağıtım, petrokimya, boru hatlarıyla ham petrol/doğal gaz taşımacılığı TPAO'nun faaliyet konusu olmaktan çıkmıştır. TPAO'nun faaliyet alanı, petrol/doğal gaz arama, sondaj ve üretim ile sınırlı hale gelmiştir.

Dünyada neo-liberal politikaların yaygınlaşmasına karşın birçok ülkede petrol sektöründeki kamu işletmeleri varlığını sürdürür ve entegre yapıları korunurken, temel enerji kaynağımız petrol sektöründe TPAO, adeta kolsuz-kanatsız hale getirilmiştir.

Sırasıyla 2001 ve 2003 yıllarında çıkarılan 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ve 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu, sektörde serbestleştirmenin önemli adımları olmuştur.

Sektörde özelleştirmeler ise TPAO ve BOTAS dışında yine 2000'li yıllarda tamamlanmıştır. TPAO'dan ayrılan POAŞ, 2000 yılında, İGSAŞ 2004 yılında, TÜPRAŞ 2006 yılında, Petkim 2008 yılında özelleştirilerek özel sektöre devredilmiştir.

Petrol sektöründe gerçekleştirilen özelleştirmeler, herhangi bir üretim-tüketim projeksiyonuna dayanmadan, ülkemizin toplumsal ve iktisadi çıkarları gözetilmeden yani sektörel herhangi bir planlama yapılmadan gerçekleştirilmiştir. Kamunun varlığının büyük ölçüde zayıflatıldığı sektörde, bazı halkalarda kamu varlığı tümüyle sona ermiştir.

Petrol Sektöründe Güncel Durum

Ham petrol üretimi

Ülkemizde ham petrol üretimi 2010 yılında 2,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Üretim, 2009 ve 2010 yılında sırasıyla % 11,2 ve % 3,9 oranında artmasına karşın,

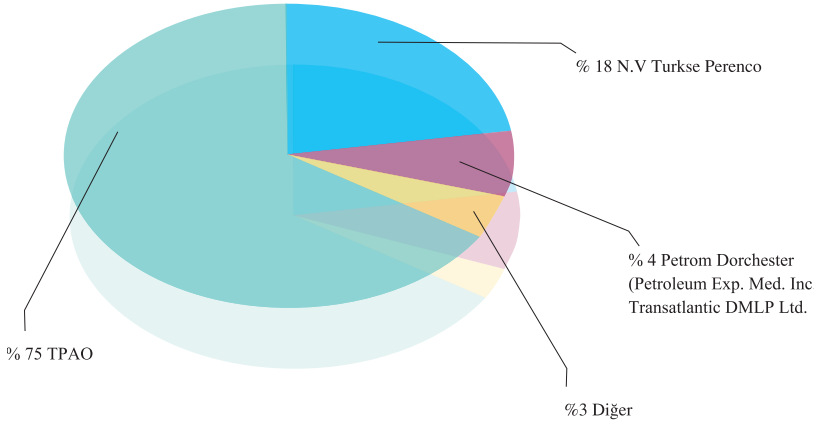
Ülkemizde Yıllara Göre Ham Petrol Üretimi (Ton)		
Yıllar	Üretim	Artış (%)
1999	2.939.896	
2000	2.749.105	-6,5
2001	2.551.467	-7,2
2002	2.441.534	-4,3
2003	2.375.044	-2,7
2004	2.275.530	-4,2
2005	2.281.131	0,2
2006	2.175.668	-4,6
2007	2.134.175	-1,9
2008	2.160.067	1,2
2009	2.401.799	11,2
2010	2.497.022	3,9

Kaynak: PİGM

1999 yılındaki seviyesinin oldukça gerisindedir. 1999 yılına göre üretim % 15 daha düşük bir düzeydedir. Ülkemizde petrol üretimi, 2000-2007 yılları arasında (2005 yılındaki küçük artış dışında) sürekli düşmüş, 2008 yılından itibaren artmaya başlamıştır.

Yurtiçi Petrol Üretiminin Şirketlere Göre Dağılımı

Kaynak: Kaynak PİGM

Yurtiçi petrol üretiminde TPAO'dan sonra N.V. Turkse Perenco % 18'lik payla ikinci sırayı almaktadır. Petroleum Exp. Med. Inc.-Transatlantic DMLP Ltd. ortaklığı ise % 4'lük pay ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Yani TPAO dışındaki üretimin çok büyük bir bölümü yabancı şirketler tarafından yapılmaktadır.

Sektörde büyüyen ithalat faturası

Ülkemizde yurtiçi petrol üretimi, toplam petrol tüketiminin oldukça düşük bir kısmını karşılayabildiği için bu üründe ihtiyacın büyük bir bölümü ithalatla karşılanmaktadır. 2008 Krizi nedeniyle talebin düşmesi sonucu azalarak 2009 yılında 14,2 milyon tona kadar gerileyen ham petrol ithalatı, 2010 yılından itibaren yeniden artışa geçmiştir. 2010 yılında 16,8 milyon ton petrol ithal edilmiştir.

Türkiye'nin ithal ettiği ham petrolün toplam değeri ise ithalat miktarı ile birlikte petrol fiyatlarının değişimine göre belirlenmektedir. 2008 yılında ülkemizin ithal petrole, ürün miktarına oranla daha fazla döviz harcaması, o yıl petrol fiyatlarının yüksel-

mesinden kaynaklanmıştır. Türkiye, 2008 yılında petrol ithalatına varil başına ortalama 97,1 dolar ödemiştir.

2010 yılının son çeyreğinden itibaren hızla artan petrol fiyatları, varil başına ortalama 77,5 dolar ödediğimiz ithal petrolün toplam faturasını 9,6 milyar dolara çıkarmıştır. 2011 yılında dünya petrol fiyatlarının yükselmeye devam etmesi, ülkemizin ithal edeceği petrolün değerini de artıracaktır.

Türkiye'nin Yıllara Göre Ham Petrol İthalatı				
Yıllar	Miktar (Ton)	Toplam Değer (Bin \$)	Ton Fiyatı (\$)	Varil Fiyatı (\$)
2007	23.445.764	11.784.210	502,6	68,1
2008	21.833.471	15.638.922	716,3	97,1
2009	14.219.427	6.415.384	451,2	61,1
2010	16.873.392	9.646.956	571,7	77,5

Kaynak: TÜİK

Petrol fiyatlarının artması, yalnızca ithal ham petrol faturasını değil, petrole dayalı ürünler, akaryakıt ve yine diğer enerji fiyatlarını da yükseltmektedir.

Ülkemizde petrol fiyatlarının yükselmesi, enerji alanında dört nedenle sıkıntı yaratmaktadır:

- ◆ Türkiye'nin hem petrol hem de doğalgaz ithal eden bir ülke olması.
- ◆ Doğalgaz fiyatının petrol fiyatlarına endeksli olması ve bu nedenle petrol fiyatlarındaki artışın doğalgaz fiyatını etkilemesi.
- ◆ Türkiye'nin elektrik üretiminde doğalgazın yoğun şekilde kullanılması.
- ◆ Akaryakıt fiyatlarının artışına neden olması.

Görüldüğü gibi petrol fiyatlarının artışı, Türkiye'de enerji fiyatlarını bir silsile halinde etkileyerek yukarı çekmekte ve temel girdisi enerji olan ekonominin tüm sektörlerinde fiyatların artmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin petrol faturası 2010 yılında 2009'a göre % 38,6'lık artışla 21 milyar 37 milyon dolara ulaşmıştır. Doğalgaz ve mamul gaz ithalatına ülkemizin ödediği fatura ise 2010 yılında % 22 artışla 14 milyar 159 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. 2010 yılında petrol ve doğalgaza toplam 35,2 milyar dolar ödenmiştir.

Türkiye'nin Enerji İthalatı (Milyon \$) (Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler)							
	Kömür ve türevleri	Petrol ve p. ürünleri	Doğal ve mamul gaz	Elektrik enerjisi	Toplam Enerji İth.	Enerji/Toplam İthalatı (%)	Enerji Dış Açık (%)
1996	624	3.998	1.280	12	5.914	13,6	29,0
1997	626	3.716	1.636	84	6.063	12,5	27,2
1998	521	2.575	1.295	114	4.506	9,8	23,8
1999	345	3.482	1.467	81	5.375	13,2	38,2
2000	676	5.643	3.079	132	9.529	17,5	35,7
2001	348	4.675	3.154	162	8.339	20,1	82,9
2002	749	5.411	2.915	128	9.204	17,9	59,4
2003	986	6.579	3.967	43	11.575	16,7	52,4
2004	1.317	8.636	4.439	16	14.407	14,8	41,9
2005	1.687	12.412	7.137	18	21.255	18,2	49,1
2006	2.055	16.608	10.178	18	28.859	20,7	53,4
2007	2.665	19.339	11.856	22	33.883	19,9	54,0
2008	3.412	27.034	17.819	15	48.281	23,9	69,0
2009	3.113	15.172	11.603	17	29.905	21,2	77,1
2010	3.280	21.037	14.159	20	38.496	20,7	53,8

Kaynak: TÜİK

Tabloda da görüldüğü üzere, ülkemizin petrol ve petrol ürünleri ile doğal gaz ithalatına ödediği meblağ yıllar içerisinde katlanarak artmaktadır. Ülkemiz petrol fiyatlarının artış eğiliminde olduğu 2000-2010 yılları arasında ithal ettiği petrol ve doğalgaza toplam 232,9 milyar dolar ödemiştir.

Türkiye'nin toplam enerji ithalatı ise 2010 yılında 38,4 milyar dolara yükselmiştir. Enerji ithalatının çok büyük kısmı hidrokarbon kaynaklar (petrol ve doğal gaz) ile türev akaryakıt ürünlerinden oluşmaktadır.

Bu fatura büyüdükçe, Türkiye ekonomisinde yaşanan döviz kaybı da artmakta ve bununla birlikte genişleyen dış açık, cari açığın büyümesine neden olmaktadır.

Enerji ithalatının toplam ithalata oranı ülkemizde % 15-20 bandında seyretmektedir. Yani ithal edilen her 100 birim ürünün 20 birimi enerji ve yakıt ürünlerinden oluşmaktadır. 2010 yılında bu oran % 20,7 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemiz ekonomisinin kriz yılları hariç en önemli yapısal sorunu yüksek düzeylerde dış açık verilmesidir. Enerji ithalatının dış açığa oranına bakıldığında ise enerjide ithalata bağımlılığımız daha net ortaya çıkmaktadır. Kriz yılı 2009'da enerji ithalatının dış açığa oranı % 77,1, 2010 yılında ise % 53,8 olmuştur.

Bu tablo, ülkemizde her damla petrolün en etkin şekilde değerlendirilerek yüksek katmadeğerli ürünlere dönüştürülmesi gereğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu da, ancak ve ancak, petrol sektöründe dikey entegrasyonun geçmişte olduğu gibi kamu eliyle yeniden sağlanması ile mümkündür. Enerji ihtiyacımız ve ülke ekonomisinin koşulları, sektörün üretimden rafinaja, petrokimyadan akaryakıt dağıtımına, kamucu yeni bir atılımı zorunlu kılmaktadır.

Oysa 1980'li yıllardan başlayarak izlenen neo-liberal politikalarla, kamu elinde entegre yapıya kavuşmuş petrol sektöründe özelleştirme uygulamaları gündeme getirilmiştir. Petrol sektörünün en önemli halkası rafinajda (Tüpraş) ve nihai tüketiciye akaryakıt sağlayan dağıtım alanında (POAŞ) özelleştirmeler gerçekleştirilmiş ve devletin akaryakıt fiyatlarını doğrudan etkileyen bu iki alanda kontrolü ortadan kalkmıştır.

